ОЦІНКА ВИКОРИСТАННЯ ПІДХОДІВ ДО ДІАГНОСТИКИ ТА МОНІТОРИНГУ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ПІДПРИЄМСТВАХ МАШИНОБУДІВНОЇ ГАЛУЗІ

ASSESSMENT OF THE USE OF DIAGNOSTICS AND MONITORING APPROACHES AT ENTERPRISES OF MACHINE-BUILDING ACTIVITIES

УДК 65.012

Маніца Л.В.
аспірантка кафедри обліку
та оподаткування

Стаття присвячена дослідженню використовуваних методів діагностики та моніторингу на підприємствах машинобудівної галузі. Доведено, що дані інструменти оцінки діяльності підприємства дозволяють швидко реагувати на динамічні зміни зовнішнього середовища, вдосконалювати процес цілевизначення. Обгрунтовано, що для вирішення проблем фінансової кризи рекомендується удосконалити систему фінансового контролінгу за рахунок розробки та впровадження на підприємствах антикризового фінансового контролінгу.

Ключові слова: *статистичний аналіз, аналіз, синтез, індукція, дедукція, показники фінансових результатів.*

Статья посвящена исследованию используемых методов диагностики и мониторинга на предприятиях машиностроительной отрасли. Доказано, что данные инструменты оценки деятельности предприятия позволяют быстро реагировать на динамичные изменения внешней среды, совершенствовать процесс целеполагания. Обосновано, что для решения проблем финансового кризиса рекомендуется усовершенствовать систему финансового контролинга за счет разработки и внедрения на предприятиях антикризисного финансового контролинга.

Ключевые слова: *статистический анализ, анализ, синтез, индукция, дедукция, показатели финансовых результатов.*

The article is devoted to the research of the used methods of diagnostics and monitoring at the enterprises of the machine-building industry. It is proved that these tools of enterprise activity assessment allow us to respond quickly to dynamic changes of the environment, to improve the process of goal determination. It is grounded that in order to solve the problems of the financial crisis, it is recommended to improve the system of financial control by developing and introducing anti-crisis financial controlling in the enterprises.

Key words: *statistical analysis, analysis, synthesis, induction, deduction, indicators of financial results.*

Постановка проблеми. В умовах нестабільності і недостатньої передбачуваності зовнішнього економічного середовища, перманентних змін ринкової кон'юнктури традиційний економічний інструментарій через надмірність своєї статичної методики інформаційно не забезпечує можливостей оперативного й адекватного реагування системою управління на зміни й очікування в економіці. Дослідження сучасного стану промисловості України свідчить, що в галузі машинобудування існують проблеми, які вирішуються досить повільно. В даний час починає відігравати провідну роль у системі управління підприємством використання методів діагностики та моніторингу. Основою перевагою є ефективність використання даних підходів до оцінки стану діяльності підприємства. Тому важливо визначити основні методичні підходи проведення діагностики та моніторингу діяльності підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженнями машинобудівної галузі України займається багато науковців та практиків. В працях Довгунь О.С.[1] та Фаринович І.В.[2] розглядаються тенденції розвитку машинобудівної галузі в економічному розвитку країни, виділяються проблеми, з якими зіштовхуються підприємства галузі. Теоретичні основи діагностики досить широко представлені в роботах вітчизняних і закордонних економістів: Гетьман О.О. та Шаповал В.М. [3], Глазов М.М. [4], Градов А.П. [5], Казачков І.О. та Ткаченко О.О. [6], Б. Коласса [7], Шмиголь Н.М. [8-10] та ін. вони визначили природу і форми діагностики, її місце в економічному аналізі, дослідили процедури і методи діагностики, розробили прийоми практичного застосування діагностичного аналізу на підприємстві.

Постановка завдання. Мета статті – провести оцінку стану діяльності підприємств машинобудівної галузі, та обґрунтувати доцільність використання на підприємствах підходів діагностики та моніторингу.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах спостерігається зростання ролі конкуренції, в наслідок чого виникає необхідність використання доцільних підходів до оцінки стратегічного розвитку діяльності підприємств з метою зростання ефективності діяльності підприємства та забезпечення конкурентоспроможності. Системи моніторингу та діагностики є невід'ємною складовою інформаційної системи управління, яка формує інформаційне забезпечення підприємства та є одним з найбільш важливих інструментів конкурентоспроможності підприємств. У багатьох проведених наукових дослідженнях обґрунтовується доцільність використання моніторингових і діагностичних систем.

Діагностика – це оцінка стану діяльності підприємства за визначений період, на основі проведення порівняння отриманих аналітичних даних та комплексу дослідницьких підходів. За допомогою

діагностики необхідно виявити слабкі сторони підприємства та «вузькі місця» з метою покращення стану підприємства, та конкурентних переваг.

Моніторинг – це постійне спостереження за станом діяльності підприємства (або об'єктом), для виявлення певних тенденцій, змін та динаміки, з використанням даних за короткий термін. Рекомендується проводити моніторинг усіх ланок діяльності підприємства, за для підтримки прийняття управлінських рішень.

Визначення основних часових етапів моніторингу відбувається відповідно до цілей прогнозування. В результаті даного підходу здійснюється адаптація об'єктів до змін зовнішнього середовища на мікро- та макрорівні.

Алгоритм проведення прогнозування із здійсненням поетапного моніторингу можна розділити на два основні підходи:

- прогнозування показників, які відображають стан підприємства на весь період, що цікавить аналітика;
- здійснення поетапного моніторингу цих же показників на кожному етапі (інтервалі) [11].

Було проведено оцінку стану машинобудівної галузі в цілому та оцінку стану діяльності обраних підприємств дослідження, можна зазначити що фінансово-економічні показники машинобудування поступово погіршуються та знаходяться у технологічному стані з низьким рівнем інноваційно-інвестиційного потенціалу, та зменшення конкурентоздатності продукції як на міжнародних так і на українських ринках.

При проведенні статистичного аналізу даних щодо обсягів виробництва продукції машинобудування (рис.1), спостерігається хаотичний розвиток машинобудування, щороку обсяг виробництва коливається в межах незначного збільшення або зменшення. Такі дані свідчать про відсутність чіткої програми розвитку підприємств даної галузі та відсутність стрімкого розвитку. У разі чого дуже

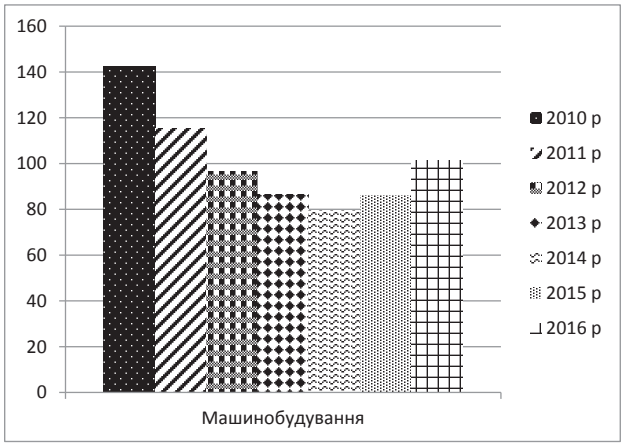

Рис. 1. Індекси обсягів продукції в машинобудуванні за 2010-2016 рр. (у % до попереднього року) [12]

важко передбачити майбутній стан галузі, відсутні тенденції спрямування до зростання чи спаду фінансових результатів. Виникає необхідність збільшення ефективності діяльності машинобудівних підприємств та спроба передбачення та управління ризиками діяльності.

Упродовж 2010 – 2014 років спостерігається спад промислового виробництва в Україні, що вказує на погіршення фінансового стану підприємств, які входять до її складу. Для характеристики даної ситуації було використано індекс промислового виробництва, який вказує на динаміку обсягу промилового виробництва та розраховується як співвідношення величини поточного значення до обсягу виробництва у базовому році (у грошовому виразі).

Причинами такої ситуації у промисловості є повільне відновлення діяльності підприємств до рівня докризового стану, втрата ринків збуту продукції, зменшення попиту на продукцію цих підприємств, зниження платоспроможності покупців, наслідком чого є зменшення грошових надходжень від реалізації продукції. Негативно впливають на рівень розвитку промислових підприємств також такі чинники, як політична нестабільність в державі та відсутність урядових програм антикризового управління і розвитку промислових підприємств.

У сучасних умовах діагностика є невід'ємним інструментом для прийняття управлінських рішень, так як результати діагностики дозволяють формувати структуровану інформацію.

Метою використання на підприємствах методів діагностики та моніторингу є розроблення реакційних управлінських рішень, які спрямовані на застереження та ліквідацію проблем які загрожують погіршеню стану підприємства.

Необхідно відмітити, що за результатами дослідження практичного впровадження даних систем на підприємствах спостерігається покращення показників фінансово-господарської діяльності, так я ефективність прийняття своєчасних управлінських рішень дозволяє застережити та зменьшити ризики стану підприємства.

За своїм функціональним змістом процеси моніторингу і діагностики передбачають комплекс аналітичних, дослідницьких, пошукових дій, які спрямовані на визначення і попередження диспропорцій в економічних процесах, у використанні ресурсів та потенціалу підприємства. Тобто, «діагностика покликана виявити та зрозуміти проблеми компанії, її слабкі та сильні сторони, місце компанії на ринку та серед конкурентів».

За характером ці процеси передбачають взаємопроникнення аналізу і прогнозу. Ретроспективний характер і зміст оцінно-аналітичних систем у практичній діяльності підприємств національної економіки, в т.ч. й на підприємствах машинобудівної

галузі, загалом є достатньо врегульованим, обґрунтований теоретичними розробками. Перспективний зміст економічного інструментарію, який пропонується для українських машинобудівних підприємств, запозичений із зарубіжних розробок і, відповідно, зорієнтований на компанії з високим рівнем фінансово-економічного та інноваційно-технологічного потенціалу, рентабельною діяльністю й очевидним передумовами розвитку. Системи показників, що підлягає стратегічному моніторингу, узгоджується зі стратегічною картою розвитку та індикаторами використовуваних в цих компаніях систем збалансованих показників. У межах сформованої для таких цілей системи моніторингу верифікуються методи та бізнес-процеси управління, що створює базис для запровадження необхідних стратегічних змін на підприємстві [13, с. 300].

Недостатньо ефективне забезпечення таких цілей впровадженими у українську практику зарубіжних моделей діагностики і моніторингу спричинює той факт, що «на більшості українських підприємств машинобудування відсутні достовірні й порівнянні аналітичні дані за попередні періоди, що створює ряд проблем при прийнятті управлінських рішень» [14, с. 210].

Крім цього достатньо очевидним є факт акцентування науковцями процесійної природи діагностичних і моніторингових систем, їх позиціювання у процесах розпізнавання та виявлення на основі визначених ознак (показників, результатів, неповної інформації тощо) проблем у функціонуванні та встановленні можливих перспектив розвитку підприємства. Тобто, зроблений «акцент на процесійній природі діагностики свідчить про її функціональну, а не інструментальну приналежність».

Для усунення проблем, пов'язаних з дефіцитом інформаційної бази, адаптацією типових моделей, українськими науковцями пропонуються певні підходи у змінах концептуальної основи фінансової діагностики шляхом використання певних фільтрів (експертний, статистичний, інформаційний), які дозволяють виключити другорядні показники та залишити у переліку діагностуючих лише ті показники, які не є квазіпостійними для підприємства, а для «забезпечення стратегічного фінансового моніторингу – застосовувати таблицю стратегічних індикаторів – сукупність незначної кількості показників, яка дозволяє ознайомитись зі станом та тенденціями розвитку системи, ідентифікувати їх спрямованість» [13, с. 300].

Застосовуючи системи діагностики та моніторингу аналітичні служби підприємств намагаються за отриманими результатами сформулювати висновки про можливості функціонування підприємства взагалі.

Доцільно використовувати ті методи які оперативно відслідковують зовнішні і внутрішні фактори впливу на функціонування підприємства. Ураховуючи об'єктивну неспроможність українських машинобудівних підприємств формувати в оглядовій перспективі конкурентоздатний інвестиційно-інноваційний потенціал, досягати високого рівня рентабельності вкладеного капіталу, концептуальну основу систем діагностики і моніторингу доцільно спрямовувати на підтримку операційних управлінських рішень, зорієнтованих на забезпечення поточної результативності фінансово-економічних процесів.

Необхідно зазначити, ефективна оцінка стану підприємства залежить від якісно використовувано інформаційно-аналітичну бази, так як існує поняття швидкого «старіння» показників.

Оцінивши стан діяльності обраних підприємств машинобудівної галузі, важно відмітити, що на протязі 2010-2015 рр, стан багатьох підприємств погіршився. Деякі зазнавали збитків особливо у 2014р. та 2015 р., такі як ПрАТ «Азовський машинобудівний завод», ПАТ «Запоріжкран», ТОВ «Укрспецмаш», ПАТ «Завод високовольтної апаратури».

На погіршення стану діяльності особливо вплинуло, це велика частка витрат, та зменшення ринків збуту.

Нижче у таблиці 1 відобразимо показники фінансового результату досліджуваних підприємств за період 2014-2015 рр.

На більшості підприємств проводиться аналітична діагностика за показниками звітних періодів. В основному це діагностика фінансово стану підприємства.

Таблиця 1

Показники фінансового результату досліджуваних підприємств за період 2014-2015 рр.

Підприємство	2014 р	2015 р	Відхилення 2015р від 2014 р	
			+ -	%
ПАТ «Мотор Січ»	1560,37	3399,84	1839,47	117,89
ПрАТ «Азовський машинобудівний завод»	-4434	-3501	933	-21,04
ПАТ «ЗМЗ»	2795	1824	-971	-34,74
ПАТ «Запоріжкран»	-243917	-136290	107627	-44,12
ТОВ «Укрспецмаш»	-1281	-453	828	-64,64

Використання підходів моніторингу на підприємствах не використовуються у всіх можливостях.

На основі не сприятливого стану зовнішнього середовища і динаміки розвитку національної економіки керівництву українських машинобудівних підприємств потрібно мати чітку характеристику стану підприємства та враховувати його здатності для оперативного реагування на загальноекономічні зміни.

У кожного підприємства використовується різна внутрішня політика оцінки стану. Що неефективно охоплює оцінку стану діяльності та проведення діагностики, за для своєчасного виявлення проблем підприємства або їх застереження.

Розглянемо внутрішню політику стану діяльності підприємств, яку використовують досліджувані підприємства.

Для оцінки стану діяльності обрані підприємства використовують методи діагностики, такі як:

- аналіз і синтез – за допомогою яких визначають взаємопов'язані елементи ключових економічних категорій теорії фінансових обчислень;
- системного підходу – для з'ясування предметної області дослідження і формування класифікаційних ознак методів комплексної оцінки фінансового стану;
- дедукції та індукції – для обґрунтування концептуальних положень оцінки фінансового стану машинобудівних підприємств;
- фінансового, економічного і факторного аналізу – для практичної апробації існуючих методик фінансових обчислень на даних бухгалтерської звітності підприємств машинобудування;
- експертних оцінок та аналізу ієрархій – для встановлення пріоритетного напряму фінансового аналізу з урахуванням атрибутивних критеріїв;
- теорії імовірності, математичної статистики і моделювання – для розробки запропонованого методичного підходу й інтегральної моделі оцінки фінансового стану машинобудівного підприємства.

На основі отриманих результатів базуються прийнятті управлінських рішень і врахування індивідуальних особливості функціонування підприємства в мінливих умовах господарювання.

Для вирішення проблем фінансової кризи рекомендується удосконалити систему фінансового контролінгу за рахунок розробки та впровадження на підприємствах антикризового фінансового контролінгу.

Враховуючи розвиток фінансової кризи на підприємстві, рекомендується удосконалити існуючу інформаційну систему з використанням внутрішніх ресурсів автоматизації.

Таким чином, ми бачимо, що більшість підприємств не в повному обсязі проводить детальну оцінку стану діяльності підприємств, а особливо не доцільно використовує засоби моніторингу та діагностики, які дозволяють своєчасно провести детальну оцінку та виявити проблеми. Використання даних інструментів дозволить попереджувати або заздалегідь прогнозувати (а відтак розробляти відповідний комплекс заходів щодо мінімізації збитків) кризові явища у діяльності промислового підприємства.

Кризовий стан переважної більшості українських підприємств машинобудування, їх низька конкурентоздатність, низькорентабельна (збиткова) діяльність зумовлюють зміст і функціональну спрямованість такої системи контролінгу, яка повинна забезпечити практичне впровадження адекватних підходів та методів управління. Здебільшого вважається, що дієвий на практиці системний управлінський інструментарій для машинобудівних підприємств національної економіки доцільно сфор¬мувати на основі генерування та вибору ефектив¬них заходів санації та реструктуризації, поліпшення методів діагностики криз на основі антикризового моніторингу.

На відміну від української практики, коли під час оцінювання чи аналізу будь-якої сфери діяльності підприємства покладаються на показники обліку та фінансової звітності, оцінювання компаній у розвинутих економіках здійснюється із залученням чисельних неформалізованих критеріїв, включа¬ючи експертні судження. Отже, очевидною є потреба розширити фінансові обліково-звітні показники за рахунок інформаційної бази інших систем (моніторингу, діагностики), які використовують специфічні методи отримання та систематизації інформації.

Значна кількість підприємств машинобудування знаходиться на межі банкрутства, а отже, основним завданням управлінської системи є недопущення цього. У споріднених за тема¬тикою дослідженнях доведено, що адекватний економічній ситуації «методичний підхід до проведення моніторингу дає змогу аналізувати й оцінювати ринкові, виробничі і фінансові показники роботи машинобудівного підприємства».

Не існує готових рецептів, як впоратися з кризисним явищем, а є стиль, який повинен стати нормою трудових буднів кожного працівника.

Висновки з проведеного дослідження. Розвитку машинобудування перешкоджає ряд факторів, серед яких відсутність високотехнологічних галузей, застарілі методи управління, низький рівень іноваційності та інвестиційної привабливості. Для подолання цих негативних факторів та для успішного розвитку галузі необхідно підтримувати конкурентоспроможність продукції на світовому та внутрішньому ринку, шляхом покращення якості та надійності.

Більшість машинобудівних підприємств знаходиться в скрутному стані, по¬стійно перебувають в пошуках ринків збуту своєї про¬дукції. Особливо

це стосується підприємств важкого і транспортного машинобудування.

Незважаючи на існуючі проблеми в розвитку галузі машинобудування спостерігається підвищення обсягів виробництва як на регіональному так і на державному рівнях. Для підприємств, які були досліджувані одним із шляхів покращення стану машинобудівної галузі є створення спільних підприємств із іноземними партнерами та підвищення інвестиційної привабливості, адже існують усі умови для ефективного та прибуткового функціонування промислових підприємств.

Для подальшого розвитку промисловості та машинобудування необхідно вживати заходів щодо зміні існуючої стратегії розвитку та впровадження сучасних моделей менеджменту, прискорення інноваційного розвитку, застосування нових технологій, розвивати експортний потенціал та зовнішні зв'язки. Також важливим заходом для підвищення конкурентоспроможності підприємств є проведення реконструкції більшості машинобудівних підприємств та ліквідації тих, що є нерентабельними.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Довгунь О.С. Договірні відносини в контексті розвитку машинобудівних підприємств / О.С. Довгунь // Перспективи розвитку економіка України: теорія, методологія, практика: матеріали XIV Міжнарод. наук.-практ. конф. (26–27 травня 2009 р.): РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2009. – С. 92–93.

2. Фаринович І.В. Тенденції розвитку машинобудівної галузі в економічному розвитку країни / І.В. Фаринович // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. − Вип. 19.11. – С. 83-88.

3. Гетьман О.О. Економічна діагностика: навч. посібн. / О.О. Гетьман, В.М. Шаповал. – К. : Центр навчальної літератури, 2007. – 307 с.

4. Глазов М.М. Функціональна діагностика підприємств в управлінні діяльністю підприємств / М.М. Глазов. — СПб.: СПбГУЭФ, 1999. — 326 с.

5. Градов А.П. Економічна стратегія фірми: навч. Посібн. / А.П. Градов, В.В. Глухов, Ю.П. Григорьєв; під ред. А.П. Градова. — [4-е видання]. — СПб.: Спец. літ, 2003. — 959 с.

6. Казачков І.О Сучасні підходи до проведення економічної діагностики підприємства [Електронний ресурс] / І.О. Казачков, О.О. Ткаченко // Режим доступу: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/evzdia_4_148.pdf

7. Колосс Б. Управління державою ІІІ тисячоліття, або Стратегія і тактика побудови Української національної держави / Б. Колосс. — Львів : Ініціатива, 2004. — 976 с.

8. Шмиголь Н. Принципи управління доходами в діяльності організації / Н.М. Шмиголь // Науковий збірник Прикарпатського національного університету «Актуальні проблеми розвитку економіки регіону». – Івано-Франківськ: Видавництво Прикарпатського національного університету, 2010. – Вип. 6. – Т. 1. – С. 166-170

9. Шмиголь Н. Аналіз методів формування доходів підприємства у ринковій економіці / Н.М. Шмиголь // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – Запоріжжя : КПУ. – 2010. – №2. С.233-236

10. Шмиголь Н. Diagnostics of enterprise development as a component of an effective strategy / Н.М. Шмиголь // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – Запоріжжя : КПУ. – 2014. – №3. С.99-107

11. Бурова Т. А. Організація моніторингу діяльності підприємств у конкурентному середовищі [Електронний ресурс] / Т. А. Бурова. — Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgibin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe

12. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ukrstat.gov.ua/.

13. Божко В. П. Аналіз сучасного стану машинобудівної галузі України [Електронний ресурс] / В. П. Божко, І. О. Кащєєва // Бізнес Інформ. – 2013. – № 4. – С. 190-194. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/binf_2013_4_36.pdf

14. Короткий Ю.В. Машинобудівна промисловість України: здобутки та перспективи / Ю.В. Короткий. // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – 2015. – № 11. – С. 117-120.